

U. I. Épen a' pillanatban pecsétlém e' levelem' midőn e' hó 20-dikáról becses iratát vevém; bocsásson meg hogy felét e' levélnek eldobva, futó időnk' kimélése végett, csak más felére nyomom ki egész hálámat, budai színházunk' ügyében nemes apostolkodásaért. Köszönöm kegyednek, köszönöm a' pozsonyi lelkes tanuló ifjuságnak hogy hazafi szent célra áldozni tudnak; építsünk, mennyit egyesített erőnk enged, 's ha a' maradék nem lesz képes magának e' talapra egy szebb jövődöt emelni, veszzen a' gyáva, mert csak belerősöké a' lelki 's testi szebb lét.

Üdvözlöm kegyedet, 's mindazokat kik velünk rokon-érzésüek hazafi buzgóságommal.

Munkácsy mkz.

Nyugtatóványom e' levél mellé csatolva.

DR. GÁLOS REZSŐ.

SZABÓ KÁROLY LEVELEI GYULAI PÁLHOZ.

(Első közlemény.)

Az alább közölt levelek tizenkét évet foglalnak magukba, tizenkét évet egy szokatlanul munkás élet derekából. Szabó Károly, a ki történetíró, irodalomtörténész és műfordító volt egy személyben, szinte a régi polyhistorok egyike, írta ezeket Gyulai Pálhoz. Becsesekké teszi nemcsak a levélíró, nemcsak a címzett, de a levelek tartalma is: föltárul bennük a nagykőrösi írói kör élete — köztük Arany Jánosé, — a kolozsvári irodalmi és tudományos élet, tömérdek kisebb-nagyobb jellemző adattal. Kettő jellemző bennük különösen: a törhetetlen munkakedv és valami csendes melancholia. Amazt nem törik meg a kisszerű viszonyok, melyekkel állandóan küzdeni kell; emezt nem deríti föl a beállott alkotmányos élet sem. A levelek a Magyar Nemzeti Múzeum birtokában vannak s Gyulai Pál gazdag hagyatékában kerültek a könyvtárba. A levelek közlésében mindenütt híven megtartjuk az író orthographiáját.

1.

Szirák június 19. 1855.

Kedves barátom Pali!

Bozó által, ki minap ment Pestre s téged bizonyosan meg fog látogatni, azt találtam izenni, hogy majd írok neked egy pár sort. Csudálkozol tudom, hogy igen rosz levelező létemre szavamat olly rögtön beváltom: de hiába, rád vagyok szorulva, s a szükség az embert mindenre még a levélírára is rá viszi.

Legelsőben is arra kérlek: írd meg nekem, micsoda az a magyar nemzeti művelődés történetét tárgyzó mű az Árpádok korából, melyre a Vasárnapi Ujság 10 arany jutalmat hirdet? Az Árpádok alatti (889—1301.) nemzeti műveltség történetének megírását csak talán 10 aranyért 3 hónap alatt nem kívánják? de nem is hiszem, hogy valaki ezt történettudományunk jelen állásában 100 aranyért akár 3 év alatt is becsületesen megírhasssa. Tehát csak tárgyzani kellene talán azt, még

pedig csak valamely időszakban az *Árpádok korából*? De itt is az összes nemzeti miveltetés képét kell-e adni, vagy elég annak egy tényezőjét tekinteni? — Én, mint a Vasárnapi Ujság legelső történelmi czikkének írója, illőnek látnám hogy e téren a versenyre megjelenjek, s nem vagyok még hála Istennek olly vén buvár, hogy képzelt fénykörömbé takarózva a fiatal erők küzdelmébe vegyülni átallanék: de a feladat iránt nem vagyok tisztában. Ha például én a *magyar nemzet polgári és hadi szerkezetéről Árpád korában* egy könnyen fölfogható, minden tudakosságtól ment egyszerű képet adnék, természetesen a Vas. Ujs. közönségére számítólág röviden és csinosan írva, — megfelelne-e a kívánatnak? Te a szerkesztőséghez s talán magokhoz a pályakérdések tervezőihez is a legközelebb állsz; adj nekem e tárgyban némi utasító fölvilágosítást.

Pákhót a legszívesebben köszöntöm és igen ohajtom, hogy őt üdvözetem ne Pesten, hanem már valamelyik kedvencz fürdőjének használatában találja. Ha még őt bal csillaga a ti büzhödt^a Pestetekhez lánczolva tartaná, magától kérném majd ki nem sokára a *Revue des deux mondes 1852. IV. kötetét*, hogy Thierry *Attila-mondáinak* fordítását ott helyben néhány nap alatt elvégezzem; ellenkező esetben előre számítok rád, hogy ismeretséged útján azt nekem a nemzeti kaszinó könyvtárából 7—8 napi használatra megkeríted.

Képzeld az én mostani heverő napjaimban micsoda költői foglalkozásra vetettem fejemet. Az öreg Anakreónt fordítom egészen; igen sok darab gyönyörűen sikerül, kivált a legermészetesebb és legszebbek; néhányért jót állok, hogy hivebben és szebben vissza nem adható, s fogadni mernék, hogy ha az öreg Anakreón Hellaszban a pelászgoztól — ezen barbarok még az ő korában a hellén föld némely zugolyában eredeti palócok voltak, — magyarul megtanulni nem restellett volna, — minek lehetőségéről Horváth Istvánféle tudásaink így okoskodva: a pelászok nem hellének de barbarok tehát magyarok voltak, bennünket kétségtelenül meggyőzhetnek, — bizonyosan így fogta volna dalait zengeni, természetesen az őspalóc (nem Lisznyaiféle) nyelvjárás saját-ságaival. Vagy 40 darabot majd közlök veled Pesten legközelebb, és ha az egészet kezredbe adhatom, bizonyos vagyok, hogy fejedben azonnal egy szép aetheticai czikk születik, melyet tőled csak ugyan barátságosan követelek is.

Mit gondolsz, akadna-e kiadó Anakreónra; az egész 16-od rétbén 2—3 ívre menne s 80—100 pfrtért talán díszesen is ki lehetne állítani. Szólj erről, ha alkalmad akad, azokkal kiket a dolog illethet. Én a nyáron az egészszel kész leszek, s ha magamnak nem lesz a kiadásra költségem és Pesten sem akad kiadó: átadom a kéziratot Horváth Dömének, ki a kiadásra önkényt ajánlkozott, a lehető hasznot nekem igérvén. Egyik vagy másik uton annyit csak kieszközölök, hogy a magyar közönség egy görög íróval valahára a maga teljességében magyarul olvashasson és élvezhessen. Thuküdidész és Herodotosz kiadására gondolni sem merek: pedig milly szívesen elkészülnék ezekkel is egy pár év alatt, csak illendő napszámot kaphatnék. — De még ennek

reménye nélkül is majd csak elkészülök velök lassan lassan, 's végrendeletemben a m. tudós társaságnak ajándékozom őket emlékül, hogy mint életemben úgy halálom után csendesen, háborítatlanul nyugodjanak.

A Hunfalvy által megindítandó nyelvészeti folyóiratnak igen örülök, nem csak azért, mert ez által meg lesz kísértve az út magyar szaktudományi folyóiratokra, de mert a magyar nyelvészet jelen állásában ezt igen szükségesnek tartom és jó hatásúnak reményelem. Hiszem hogy e lap, kivált a tősgyökeres magyar nyelvészek és íróknak, nem fog tetszeni: de azért az igazság csak igazság marad, és győzni fog.

Mikor jössz ki valahára abból a fojtó légkörű Pestből? Ugy elbeszélgetnénk és pipázgatnánk itt ebben a csendes Sziráokban, hogy elfelejtenéd még Pest szellemi élveit is magasztalni. Itt a hajnalt kényed kedved szerint megleshetnéd, és egy kis zöld fáért nem kellene a városligetbe szaladgálnod. De még az időd se veszne el, mert itt napjában néhány órát irkálva többre mehetnél, mint Pesten örökös zaj és háborgatás közt egész nap és éjszaka.

Írj ha csak néhány sor választ is, melyet ha lehet még pénteken délután vettess a postára, hogy szombaton megkaphassam, különben még négy nappal később kapom meg.

Kivánok minden jót

barátod
Szabó Károly mk.

2.

N. Körös nov. 6. 1858.

Kedves barátom!

Mult hónap közepéről írt leveledet nem kaptam, a közelebbit november 3-dikán estve vettem, s három napi gondolkozás után ezennel teljében határozott választ adhatok a tárgy érdemére nézve.

Én a jövő iskolai évre az enyedi tanárságot, ha szerencsés leszek megválasztatni, szívesen elfogadom, miután akkorra házi viszonyaim nem fognak gátolni, s a magyar akadémia részéről is némi rövid előleges értekezés folytán reményem van azt várhatni, hogy a »Hunyadiak kora« tökéletes kidolgozása iránt részemről ezutánra is biztosítva lévén, illetőleg én folyvást kötelezett maradván, a kötetek megjelenési határidejének meghosszabbításában meg fog egyezni. Én különben is jövőre nézve az akadémia által eddig tett 100 pftos évnegyedi előlegezésről, ha Enyeden fognék lakni, le szándékozom mondani, olly föltétellel, hogy munkadíjam csak egy-egy kötet megjelente után egy összegben utólagosan adassék ki, melly föltételre nincs kétségem, hogy az akadémia hosszabb megjelenési időköz mellett is rá ne álljon.

Meg vagyok győződve, hogy én Erdélyben valamint anyagilag fizetésem javulása által, úgy szellemileg, ha gróf Mikó Imre Ó Excelentiaja s reménylhető több pártfogóim által az erdélyi köz s talán magán könyvtárakat is használhatom, irodalmi munkásságomra nézve is csak nyerhetek. Örömmel fognék ott az erdélyi irodalom munkásai közt erőm s tehetségem szerént részt venni.

Határozott szándékom volt, mihelyt időm engedi, gróf Mikó Ö Excjának személyesen köszönni meg irántam tanúsított szíves pártfogását; most pedig még inkább vágyom minél hamarabb bemehetni Erdélybe csak egy pár napra is: de a karácsonyi néhány napi szünet alatt, meglehet zord időben, csak nagy bajjal tehetném meg ezen utat: a husvéti szünnapok alatt semmi esetre sem mulasztom el. Akkor fognék tervezni és intézkedni leköltözésem legcélrányosabb módjáról, mi nő, két kis gyermekes embernek olly messze földre minden esetre gondot ad.

Husvét tájban szándékoznám, ha lehető és szükséges lenne, beadni Körösön lemondásomat, s ha multhatatlan, hogy sept. 1-sején Enyeden legyek, (mert úgy tudom hogy Erdélyben az iskolák ekkor nyílnak meg) pontosan meg fogok jelenni. Igaz, hogy itt az érettségi vizsgától csak aug. 6—10. táján szabadulunk, s még nőm ügyében, kinek 15 éves világos anyai örökségi pere befejezéshez közel áll, Balassa-Gyarmaton multhatatlan megjelennem, szüléimet is szeretném előbb Békésben meglátogatni: de reménylem mind ez nem fogna gátolni a pontos megjelenésben.

Egy körülmény van még, miről leveledben felvilágosítást nem nyertem, hogy t. i. mely tudományt kellene tanítanom. Én itt, mint tudod, egyedül görög nyelvet tanítottam hetenként 18—19 órán: ha az enyedi iskola szervezete kívánja sem több órától, sem más rokon tantárgytól legkevesebbé sem idegenkedném: de szerencsésnek tartanám magamat, ha vagy egészben vagy legalább egy részben görög nyelvet taníthatnék.

Végre még nem hagyhatom szó nélkül, hogy Enyeden az 1000 pftos fizetést csak egyik ottani idősb tanár önkénytes visszalépése által nyerhetném meg. Egy általam nem is ismert jó emberemtől egy szintén ismeretlen ember érdekében olly áldozat ez, mit igényelnem sem lehet, s elfogadnom vajjon lehet-e a nélkül, hogy e tettem szerénységére vagy embertelenségre ne legyen magyarázható.

Légy szíves ez utóbbi pontokra nézve még röviden fölvilágosítani, s tudósítani az iránt is, hogy e határozott válaszom után szükséges volna-e még s mikorra bővebben nyilatkoznom.

Sorsom iránti szíves részvételét hasonló szíveséggel köszönve, s a nem olly távol találkozásig is nőmmel együtt magadnak és nődek minden jót kívánva maradok

igaz barátod
Szabó Károly mk.

3.

N. Körös jan. 25. 859.

Kedves barátom!

Pál napján eszembe jutott, hogy ha Kolozsvárt lehetnék milly jó estvét töltenék nálad, s hogy és mint köszöntenélek fel mint feleséges embert, tanárt s adja Isten még ez évben családapát, stb., stb. Bizony csak esztendővel ezelőtt is alig hittem volna, hogy te a házasság és iskolai életben illy hamar collégám légy; de úgy hiszem te sem gondoltad volna,

mikor Pesten nálatok mindennapos vendég voltam, hogy egykor mint mint erdélyi lakosok találkozunk.

Megbocsáss, ha a köszöntővel, melly úgy is késő érkeznék ez úttal adósod maradok; azt úgy is tudhatod, hogy lelkemből minden jót kívánok: hasonlóan én is előre megbocsátok, még azon esetre is, ha válaszzal egynehány hétig késel is; de mind a mellett erősen kérlek, küzd le a Szilágyi Sándort kivéve majd mindnyájunkkal köz levélírási ellenszenvet, és minden más kellemesebb és okosabb időtöltésed és foglalkozásod mellett szakaszz egy pár percz időt arra, hogy nekem néhány sorban egy pár kérdésemre válaszolj.

Elsőben is, van-e alapja annak a hírnek, hogy Mentovich egykori kedves collégám: ősszel enyedi tanár lenne? Igen érdekelt e hír; te bizonyosan tudsz róla hitelesen tudósítani. Nagyon örülnék ha valósúlna.

Hát az igaz-é, mit némelyek beszélgetnek, hogy te Kolozsvárról vissza szándékoznál Pestre. Ezt nem igen alapos forrásból, de többektől hallottam; meglehet ezzel is akartak engem az Erdélybe leendő meneteltől elkedvetleníteni.

Továbbá ígerte-é Kasza, hogy engem Enyedről tudósít; mert leveled után nagyon szívesen vártam az ő levelét, de azt mind eddig nem kapván, hallgatását, ha csak ugyan szándékozott írni, nem tudom mi oknak tulajdonítsam.

Írj e mellett, ha kedved tartja, minden engem érdekelhető irodalmi s iskolaügyi dolgokról; igen szívesen fogom venni.

Sándorral a napokban hozzá kezdünk gyűjteményünk II-dik kötetének összeállításához; úgy akarjuk, hogy még Kőrösön laktom alatt kiadjuk. Ebben a nagyobb rész erdélyi dolog lesz; Szakál Ferencz naplója, Vizaknai Briccius, Inczédi Pál stb. Még kiadót nem találtunk rá, s aligha nem a magunk költségén adjuk ki, de semmi esetre sem előfizetés útján. Ezek a pesti könyvkiadók úgy félnek a kiadástól, mintha már a tatár nyakukon volna; azt hiszik, hogy hírlapon kívül a magyar közönség mást már ezután nem is fog olvasni. — Toldy nagy sürgetve elkészítette velem Anonymus fordítását nagy közönségre számított népszerű jegyzetekkel, mint az általa s Kazinczy Gábor által kiadandó latinból fordított magyar történeti források első kötetét, s most csekély honorarium mellett de talán ingyen sem tud rá kiadót fogni. Csak azt sajnálom hogy e munkára két három hónapot vesztegettem, a helyett hogy Csengerynek dolgoztam volna.

A Mike bácsinak szóló ide zárt levelet add át neki köszöntésem mellett; de vigyázz hogy hónapokig ne hevertesd, mint az ő levelét Nagy Iván három egész hónapig hevertette, s régi szokásod szerint *meg ne feledkezzél* róla.

Leveledet szívesen várom; a naptárban pedig csak úgy olvasom a hónapokat és heteket, mikor Kolozsváron ismét találkozunk.

Innen ujságot nem írhatok; Aranyék jól vannak, Julcsa már bálozik, Laczinak kilátása van, hogy az ölet nem sokára megüti. Sándor megrogzött kőrösi boldogságában; de Dr. Lengyel visszavágyik Erdélybe. Laczai bám fíjatal kedélyüvé teszi magát, s a búbanatnak, mint versében

megírja, mikor alkalma lehet »kancsót vág utána.« Egyébiránt neked talán még az is ujság, hogy már nem csak kis lányom, hanem kis fiam is van: Gyula, Arany János János kereszt fija, ki olly egészséges kövér és izmos, hogy három hónapos korában még a bölcsőben is megbirkoznék egy pár sógor fajta porontytyal. Van is benne öröme az anyjának; nem kevésbbé magamnak is.

Isten minden jóval áldjon meg kedves nőddel együtt; nőm is a legszivesebben köszönt benneteket. A várva várt viszontlátásig, leveledet kérve, s minden jót kívánva maradok

igaz barátod
Szabó Károly mk.

4.

N. Körös máj. 19. 1859.

Kedves barátom Pali!

Igen sietve s röviden írok. Válaszommal az enyedi tanárságra nézve mind eddig késtem; mert a legnagyobb lelki küzdelemben voltam, mit tegyek. Előérzetem aligha csalt, miszerint nem olly idöket várhatunk, hogy családommal olly messze földre költözködni tanácsosnak tarthassam. Meglehet, rövid idő föl fogja világositni, hogy aggodalmaim nem voltak alaptalanok, s igazolva leszek, ha kénytelennek érzem magamat a nekem ajánlott tanszékről, mellyet más körülmények közt a legszivesb örömmel és köszönettel fogadnék el, lemondani. — Nagyon sajnálnám ez esetet; de reménylem, hogy Erdélyben nem fognának érte kárhozatni, vagy balúl itélni felőlem. Te ismered gondolkozásomat, megítélheted nehéz helyzetemet s ha netalán kellene, szólhatsz is mentségemre. Meg Kolozsvárt létemkor sem gondolhattuk, hogy az ügyek olly gyorsan fejlődjenek mint történt; s mit várhatunk még a szeptemberig hátralévő holnapok alatt. — Kőrösi állásomról, magyarországi lakásomról, hol szüléim, rokonaim és ismerőseim közt az alföldi magyarság kellő közepén családomat a legrosszabb esetben is biztosítva reménylhetem; a rám nézve különben kedvezőbb, de bizonytalanabb enyedi állásért leköszönve családomat mily nehéz helyzetbe juttathatnám? Azért e lépést maig sem tettem meg. Tudod — s ezt Kőrösön sem titkoltam se titkolni nem fogom, — hogy más viszonyok közt örömet megtenném. — Meglehet tulságig sötétnek látom a jövőt, meglehet tulságig lelkiismeretes vagyok családom iránti kötelességeimre nézve, s épen ezért, talán saját veszteségemre, nem merek kockát játszani: de szivesebben veszem el enyedi jobb helyzetem iránti reményemet, mint ne talán rossz esetben magamat vádolhassam, hogy nem gondoltam meg elég komolyan, mit családom sorsáról határozok. — Még egyébiránt várom az ügyek fejlődését, míg a főgyház-tanácsához intézendő levelemben határozottabban nyilatkozhatom.

Igen szívesen venném, ha nem restelnél írni, a mennyiben kivált ollyat irhatnál, miből magamat bővebben tájékozhatnám.

Kedves nődet szívesen köszöntöm; tisztellem minden erdélyi jó embereimet, összesen és egyenként; s magadnak minden jót kívánva maradok

igaz barátod
Szabó Károly mk.

U. I. Ha valahogy Pestre fel találsz rándulni, be nézz hozzám N. Körösre és úgy tanyázz nálam mint én Kolozsvárt nálad; mert különben rettenetesképen megharagudnám.

5.

N. Körös aug. 7. 1859.

Kedves barátom!

Közelebbi leveledre sietek a legőszintébb nyíltsággal válaszolni. Valamint ez ősszel, ha itteni viszonyaim nem gátolnak, szívesen leköltöttem volna Enyedre, úgy a jövő iskolai év kezdetére, ha a NMélt. főgyháztanács egy évi várakozásra rá állani hajlandó lenne, igen örömet le fognék költözni. Ez esetben itt jókor fölmondva, s anyagi ügyeimet a leggondosabban elrendezve, tanszékemet szeptember 1-sején pontosan elfoglalnám.

Tudom én azt, hogy ezen egy év, melyet még Körösön kell töltenem, rám nézve veszteség; de innen kibontakoznom jelenleg, miután magamat jókor nem mertem elhatározni a felmondásra, becsülettel alig lehetne; de pénz dolgában sem volnék most úgy ellátva, hogy a leköltözéssel járó veszteséget, valamint a házam új berendezéséhez kellő költséget könnyen elviselhessem; minthogy én negyedfél éves házas lévén s ez idő alatt egyedül fizetésem és irodalmi keresetemből szerelvén föl házamat s fedezvén családom minden szükségeit, semmi megtakarított s félretett pénzzel nem rendelkezhetek. Sőt azon esetben, ha az idén elköltözném, lakásomért, melyet Körösön zsidón kívül tőlem senki át nem venne, zsidónak pedig házi uram teljességgel semmi szín alatt át nem engedne, egy évi házbért, 200 pftot, melyre még szerződéseim szerint kötelezve vagyok, kötelességem lenne megtéríteni. Jövő évig minden ügyeimet tisztába hozva nyugodtan s becsülettel távozhatnám.

Azonban, miután leveledben említetted, hogy jövő évben talán a múzeumi könyvtárnokságra is lehetne némi kilátásom, előtted, mint legmeghittebb barátom előtt, a legbizalmasabban merem nyilvánítani, hogy egyenlő körülmények közt sőt talán anyagilag kedvezőtlenebb feltételek mellett is nagyobb szerencsének tartanám magamra nézve, ha Kolozsvárt az erdélyi értelmiség központjában, a múzeum mellett szolgálhatnék, épen nem hiuság vagy dicsvágyból, melytől hála Istennek magamat teljesen mentesnek vallhatom, hanem mivel ez állásban részint megkezdett, részint tervezett történetirodalmi munkáim dolgozására sokkal több segédeszközt, alkalmat és időt nyerhetnék. Azt azonban igaz lélekkel írhatom, hogy ha ez állást bármi okon meg nem nyerhetném is, épen olly igaz lélekkel és jó kedvvel vonzódnám Erdélyhez, s épen olly nyugodtan érezném magamat Enyeden s olly meglegedve tanári hatáskörömmel, mintha a múzeumi könyvtárnokságra nézve szóba sem hoztak volna.

Tehát röviden így áll a dolog: ha mind a Múzeumhoz, mind Enyedre egy időben meg lehettem volna választva, vagy a jövőben rám nézve mind kettő egy iránt bizonyos volna: örömebb mennék

Kolozsvárra; de mivel igen valószínű lehet, hogy a választók többsége a múzeumhoz más nálam ismertebb, alkalmasabb s érdemesebb embert választhat, a bizonytalan reményében az enyedi bizonyos állást nem lehetek hajlandó visszautasítani. — Tehát sorsomat a jövőre bízom, s teljesen megnyugszom abban, a mi ügyemben történni fog.

Igen szégyenlem, hogy gr. Mikó Ő Excja levelére, mellyben egyéb-iránt ő arra szólított föl, hogy a főgyháztanács előtt nyilatkozzam, egyenesen nem válaszoltam, holnap irandó levelemben úgy hiszem teljesen ki fogom magamat előtte menteni.

Szabó Samu collégánk nálam mulat néhány napig, velünk izzadt az érettségi vizsgán, ha ő visszajövet Nyitrából betér Körörsre, a mit reménylek, ő általa még e hónap vége előtt kezében lesz a kívánt kézirat, a mit leírni az erélyes Szilágyi vállalt magára; ha Samu be nem térne 8—10 nap mulva, még e hónapban postán megküldjük; légy biztos, hogy minden esetre megkapod.

Szívesen tiszteltem és üdvözlöm Mike bácsit, Gyergyait, Jakab Eleket, Gámán Zsigát, Halmágyit, az egész collegatust, tisztt. Vass patert s mind azokat kiknek neveit ha mind le akarnám írni, talán ide se férne.

Magadat pedig kedves nőddel és kis lánykáddal együtt ezerszer köszöntve maradok

igaz barátod
Szabó Károly mk.

6.

Kedves barátom!

N. Körös decz. 3. 1859.

Legelsőben is fogadd szíves köszönetemet, hogy nov. 25.-dikén megválasztásomról olly váratlanul és meglepőleg tudósítottál. Én e hívatalt, bármennyi munka és teher volna is vele kivált az elsőbb években összekötve, a legnagyobb szerencsének tartom magamra nézve, melly érkezett.

A hivatalos levelet tegnap estve kaptam és még ma vagy holnap szándékoztam rá válaszolni. Ebben emlékeztetve vagyok a múzeumi alapszabályok azon pontjára, melly szerint egy hónap alatt köteles vagyok a múzeumi egylet tagjává lenni. Jelenlegi körülményeim közt pénzben nem járulhatok többel az intézet vagyonának gyarapításához a 10 évig fizetendő 5 újft részvénydíjnál: de mihelyt Erdélybe érkezem, azonnal ennél hasonlíthatatlanul becsesebb adományt szándékozom tenni a könyvtár részére, gondosan gyűjtögetett hungaricum-aimból néhány valódi rarissimum, sőt unicumon kívül mind azon darabokat följajánlván, a mik a múzeumi könyvtárban meg nem lesznek.

Aláírási ív itt kapható nem lévén, téged kérek meg, légy szíves nevémet e részvénydíj erejéig aláírni s egyszersmind helyettem az első évi részvényt kifizetni; mi által úgy hiszem az alapszabályok illető pontjának elég lesz téve. Ha pedig netalán a forma végett sajátkezü aláírásom kívántatnék, tudósíts minél hamarabb, hogy az időből ki ne fogyjak, s e miatt kellemetlenségbe ne jussak.

A hivatalos meghívó levélben nem lévén említés téve, mikorra kelljen multhatatlanul elfoglalnom állomásomat, szeretném magán uton általad megtudni (ha netalán hivatalosan felszólítva nem leszek), mennyi időt engedne az egylet ügyeim rendbehozására és leköltözésemre. Én természetemmel lehetőleg tisztában volnék s bár családi viszonyaimat tekintve áldozattal is kész lennék a körülményeim közt lehető leghamarabb történendő leköltözésre, s igen óhajtanám tőled megtudni, vajon e természetemmel kielégíthetném-e választóimnak irányombani kívánatait s az egylet érdekeit nem hátráltatnám-e?

Én t. i. a folyó isk. félélet február végéig itt töltvén, s magamat ez alatt egyháztanácsunk által a tanárságtól fölmentetvén, mit bizonyosan meg fogok nyerni, martius első napjaiban megjelennek Kolozsvárra és azonnal dolgomhoz látnék. Nőmet azonban, ki éppen martius végén vagy április elején lebetegendő, gyermekeimmel együtt még előbb szüleimhez Békésbe szállítanám, hol ő gyermekeivel mind addig a lehető legjobb ápolás és gondviselés alatt maradna, míg egészsége legkisebb veszélyeztetése nélkül a szebb majusi vagy juniusi napokban Kolozsvárra, akkorra már lehetőleg rendbe hozott lakásomra vihetném.

Martiusig minden ügyemet rendbe hozhatnám; előbb pedig az egyház és iskola irányábani kötelezetésemtől igen bajos volna magamat fölmentetni; miután Kiss Lajos is csak nem rég hagyván itt görög és latin tanszékét, ha én is félév előtt megválnék a görög tanszéktől, ketőnk helyét az iskola rögtönözve pótoltatni képes nem lenne. Így is három hónap alatt bajosan fog helyemre tisztán a görög irodalomra, még az idén alkalmazható embert találni.

E bizodalmas magán közlésemet tudva és ha kellene fölhasználva, légy szíves a múzeumi igazgató tanács véleményét, kívánatait, ha még nem ismernéd, határozottan megtudni, s ha lehető, az én hivatalos és családi kötelezetéseimmel s érdekeimmel öszhangzásba hozni, s bár mikép álljon is ez ügy, róla minél hamarabb tudósítani, hogy a szerint intézkedjem.

Én a viszonyokat távolból nem ismerhetem; nem tudhatom, mennyiben van rám multhatatlanul rögtön szükség s így milly határidőt kérhetnék leköltözésemre. A te tudósításod után, mellyet a legszívesebben kérek s a legfeszültebben várok, lehetőnek reményelem magamat tisztán tájékozhatni. Annyit igaz lélekkel mondhatok, hogy rajtam nem fog mulni, az intézet érdekéért, mindent mit körülményeim közt megtehetek, a legszíves örömebb megtenni.

Arany, Szilágyi szívesen köszöntenek. Én is, kedves nőddel együtt, minden erdélyi jó embereimmel, kiknek körébe olly szívesen vágyom, a viszontlátásig is a legszívesebben köszöntelek.

Bocsáss meg, hogy fáradszalak; de barátságodtól megvárom, hogy ez ügyben ha röviden is de világosan értesíts. Isten megáldjon!

barátod
Szabó Károly mk.

7.

N. Körös jan. 21. 1860.

Kedves barátom!

Tegnap tettem postára gróf Mikónak szóló leveletem. Martius első napjaiban ígértem, hogy Kolozsvárra leszek. Néhány nap kell ügyeim rendbehozására, könyveim elpakolására stb., azután, mihelyt nőmet, ki talán épen azon napokban ajándékoz meg örömmnek és gondjaimnak harmadik forrásával, nyugodt lélekkel elhagyva indulhatok, rögtön megyek.

Bizony nem csekély aggodalomban vagyok nőm helyzete miatt, s ha csak egy héttel tovább maradnék is, mint szándékom, ezt egyedül olly eset okozhatná, mellyben nőmet magára hagynom nem lehetne.

Gyermekeim folyvást oly egészségesek, hogy jobbat kívánni nem lehet, Gyula is mikorra aprilis végén utnak indítom, aligha nem beszél már s így kevesebb baj lesz vele; a kis lányom pedig, ki már egészen okos magához képest, előre örül a kolozsvári utazásnak.

Rajtam hidd el nem mulik, hogy minél előbb Kolozsváron lehessek otthon. Az ott családomtól távol töltendő öt-hat hét ugyan meg fogja próbálni türelmemet: de ha őket Körösön jó állapotban hagyhatom és tudhatom, megnyugszom rajta s ez idő alatt a mit lehet megteszek, hogy őket a legelső napokban is legalább tűrhetőleg ellátott szállásra vihessem.

Holnap megyek Pestre s holnapután olvasok egy részt székfoglaló értekezésemből, mely egy külön kis könyvet tesz. Töménten dolgom volt vele, meg is bántam hogy illy nagy fába vágtam fejszemet. De már szerencsére készen van valahára! Anonymus magyar fordítását Ráth tőlem megvette, már újév előtt ki volt egészen nyomva; de példányt még magam sem láttam, majd küldök belőle néhány példányt hozzád Kolozsvárra, ha már a napokban Pesten megkaphatom.

Jövő hónapban a székely krónika szövegét állítom össze a múzeumi kéziratokból; ezt szeretném Erdélyben legelőször kiadni, latinul és magyarul, folytonos jegyzetekkel, s e krónika ügyét tudományosan megvitató értekezéssel. Már én csak nem hagyok föl e krónikával, akár mint szid is érte az öreg Bartal az akademiában. — De majd beszélhetünk arról eleget, miket szeretnék én Erdélyben dolgozni; csak erőm és időm legyen hozzá, az akarat nem fog hiányozni.

A legszívesebben köszöntöm Mike bácsit, ki teendőimet helyettem végezi, hasonlóan Brassait, kinek jelen nem létem miatt szintén több gondja lehet, Jakab Eleket, Takácsot, Gámán Zsigát stb. stb.

Köszönt Arany, Szilágyi; Arany is majd csak elbucúzík a Laczi kitanulása után Köröstől; csak Szilágyit nem tudom, mikor és hogy válik meg kedves fészketől! —

Isten minden jóval áldjon meg!

barátod
Szabó Károly mk.

8.

N. Kőrös febr. 24. 1860.

Kedves barátom!

Csak a napokban értesültem a hirlapokból, hogy az erdélyi múzeum első tudományos ülése még e hónapban meg lesz tartva; hidd el, ha körülményeim nem tartóztattak volna vissza, örömet megjelentem volna ez ülésre, még pedig egy a székely krónikára vonatkozó értekezéssel. De ha már ezzel elkéstem is, ha testtel Kőrösön kell is lennem, lélekben ott vagyok köztetek, s a távolból szívesen üdvözlöm ezen intézet szellemi életének első nyilatkozatát, mely intézettől én nemzetiségünk emelésére és megszilárdítására oly sokat reménylek.

Holnap adom két utolsó órát a n. kőrösi gymnasiumban; nehezen esik elbucsuznom a fiúktól, kik hozzám igazán őszintén ragaszkodtak, még nehezebben bucsuzom el tanártársaimtól, kikkel ötödfél évet úgy szolván testvériségben éltem: de mégis örömmel vágyom Kolozsvárra, hogy ott egészen kedvelt tanulmányomnak, a hazai történettudománynak élhessek. Ez az a mi engem Kőröshöz kötött; különben én itt idegen vándorként éreztem magamat.

Még e hónapban a sok tanári conferentiával, magán censurákkal, catalogusok írásával s a nyilvános gymnasiumok életével összekötött sok unalmas formalitás elvégzésével, havi s félévi protocollumokkal meglehetősen el leszünk foglalva; martius első napjaiban pedig a könyvtár ügyeit hozom rendbe s azt átadom reménybeli utódomnak Szilágyi Sándornak. S ezzel hivatalos kötelezetésem megszűnván egyedül családi dolgaim tartóztatnak még rövid ideig itt.

Nőm ugyanis, bár nehezen és gyengélkedve, még mindig fönvan s csak martius első hetében várja lebetegedését. Őt még az után néhány napig nem hagyhatom magára, míg helyzetén teljesen meg nem nyughatom s egyszersmind az ő és gyermekeim ápolására nőm egy távoli nőrokonát, kit a sors nem rég hozott ezen vidékre, Kőrösre el nem hozom. Így csak martius közepén reménylhetem, hogy köztetek lehetek; ha előbb mehetnék, örömet tenném.

Családommal, ha csak valami elháríthatatlan baj nem gátol, már Sz. György nap előtt szeretnék innen távozni; mert lakásomba, melyet Kecskeméten lakó házi gazdám ezolta már aligha ki nem adott, Sz. György napkor már költözni fog az új lakó, még pedig hihetőleg egy pár patentaliter magyar földbirtokossá avanciroztatott kőrösi banquier család minden hozzátartozandóival, kikkel a joggyenlőség minden eszményi magasztossága daczára is legtávolabbról sem érzek kedvet magamban érintkezni.

Ide mellékelve küldök egy példányt Béla király névtelen jegyzőjéből a múzeum számára; hogy neked, valamint gr. Mikónak s a kolozsvári iskolának nem küldhettem s most sem küldhetek, egyedüli oka az, mert azon néhány példányt, melyet kiadóm Ráth igen szűken aján-dékozott, részint Pesten elajándékoztam, részint itteni jó embereim foglalták le s miután az 1000 példány hallatlan szerencsével kelt, most magam is azon szerencsétlenségben vagyok, hogy Pestről néhány pél-

dányt nem tudok keríteni. Ráth Mór barátom, ki 120 veres forint honorarium mellett csak nagy nehezen bírta rá magát e munka kiadásának áldozatára, csak Pesten létemkor január 23-dikán kezdte árulni, s már febr. 10-dikén írta, hogy a példányok fogytán vannak s kérte a második kiadást, természetesen leszállított honorarium mellett. Hiszem hogy ő e munkát nem ereszti ki kezéből, ha én nem engedek is a szerény 120 ftból.

Azonban mint tudhatod, a pesti könyvvarus csak utólagosan szeret fizetni s én a pénzre még majusban sem számíthatok; akadémiai székfoglaló értekezésemért is járna 140—150 pftom, mire biztosan számítottam, mert Csengery biztatott, hogy az akad. értekezéseknek ezután lehető leggyorsabban kelletvén megjelenni, az egész 7—8 ívet egykét hét alatt kiszedet; de már egy hónapja, hogy nyomtatása folyik s még csak 4 ív correcturát kaptam; miből látom, hogy azon reményről, hogy e pénzt Kolozsvárra menetelem előtt megkapjam, le kell tennem. Ha pedig pénzemet összeolvasom, minden tartozásom levonása után jó lesz ha utiköltségem magamnak maradhat; de családomnak is kellene hagyni, míg magam oda leszek.

Ti szerencsésebb kolozsvári tanárok talán nem is képzelitek, mily nagy összeg a kőrösi collegatus képzeletében (nem zsebében) csak 100 forint heverő pénz is, s csudálkozhatasz, hogy a fraternitas rajtam nem segíthet; de miután ez tény, s miután Kőrösön oly bizodalmas emberem nincs, kitől 100 forintot egy pár hétre kölcsön kérni ne átszállnék, (mert mire intambulálhatná? a becsületnek pedig a magos kormány nem csináltatott telekkönyvet, hogy hypotheka lehessen), bizodalommal kérlek, légy szíves nekem martius 2 vagy 3-dikáig postán 100 pftot küldeni, mely kölcsönt legelső kolozsvári évnegyedi fizetésemből szíves köszönettel visszafizetek.

Ha magadnak van addig nélkülözhető pénzed, tudom hogy e kéresemet szívesen megteszed; ha nevem compromittálása nélkül megeshetik, megköszönöm, ha mástól szerzesz is számomra; ellenkező esetben tudósíts martius legelső napjaiban, hogy apámhoz még Kolozsvárra menetelem előtt leutazhassak. Ő aprilis közepére ígérte, hogy lejő Kőrösre, s akkor a mennyire szükségem lesz megsegít.

A világ előtt tudom a szegénység szégyen, a gazdagság becsület; azért kérlek maradjon ez minden esetre kettőnk bizalmas ügye.

Válaszodat szívesen elvárom. — Köszöntsd nevemben jó embe-reimet. Nőmmel együtt magadat s nődet szívesen köszöntve maradok

igaz barátod
Szabó Károly mk.

Közli: VÉRTESY JENŐ.